

Ivar Utne:

ETTERNAVN OG MELLOMNAVN MED FAMILIETRADISJON

1. Innledning

Av § 4 i den nye personnavnloven går det fram at

følgende navn [kan] tas som etternavn:

1. navn som er eller har vært en av tippoldeforeldrenes, oldeforeldrenes, besteforeldrenes eller foreldrenes etternavn eller mellomnavn. [...]

I § 9 om mellomnavn står det:

Navn som kan tas som etternavn, kan tas som mellomnavn.

I praksis vil det si at bl.a. mellomnavn til tippoldeforeldre kan brukes som etternavn, og motsatt kan deres etternavn bli brukt som mellomnavn. Navna kan bli brukt både for nyfødte og for voksne. Bestemmelsen gjelder beskytta etternavn, dvs. navn med 200 eller færre bærere.

Den viktigste grunnen til at regelen om navn helt fra tippoldeforeldra har blitt innført, er hensynet til samer og kvener (finner). I en del tilfeller har deres forfedre og -mødre gått over til norskspråklige navn på grunn av fornorskingspolitikken (Ot.prp. nr. 31 (2001–2002), pkt. 8.3.2). Blant innvandrerbefolkninga fins det liknende tilfeller med navneendringer i hjemlandet. Regelen imøtekommer også ønsker fra folk flest om å hente fram enten mellom- eller etternavn fra tidligere slektsledd.

En viktig grunn til at regelen kombinerer mellom- og etternavn, er at en på den måten kan oppfylle ønsker om å ta i bruk gamle mellom- eller etternavn som mellomnavn. Dessuten ble loven enklere med en felles regel for begge navnetypene.

Framstillinga nedenfor blir illustrert med eksempler fra tippoldeforeldre-generasjonen som fins i tabell 1. Det er tenkte tilfeller fra det søndre kystområdet i tidligere Onsøy kommune, nå del av Fredrikstad kommune.

Da reglene ikke er prøvd ut i praksis og alle mulige løsninger ikke er beskrevet av Justisdepartementet (JD) til nå, kan avgjørelser bli annerledes enn beskrevet i denne artikkelen. Flere opplysninger om reglene fins i Ot.prp. nr. 31 (2001–2002). Hovedpunktene i loven, sammen med noen kommentarer, er gjengitt et annet sted i dette nummeret av *Nytt om navn*.

2. Etternavn

2.1. Tidligere bruk av etternavn

Med den første navneloven som kom i 1923 skulle folk få ett fast etternavn. Det var knytta til familien og ble kalt «slektsnavn». (Etternavnsskikker er omtalt i Utne 2001a og Utne 2002b.)

Før 1923 var det utbredt at mange brukte flere forskjellige etternavn, og det tok ikke helt slutt med en gang etter 1923. Det ble veksla mellom ekte patronym, som vil si farens fornavn med f.eks. sen-ending, og farens patronym, som vil si farfarens fornavn med ending. Det siste blir kalt sekundærpatronym og ville gjerne i praksis si faste etternavn for familien.

Dessuten brukte mange et etternavn som var likt navnet på gårdsbruket der de bodde, og de kunne bytte slike navn når de flytta omkring. Eksempler fins i tabell 1. Når folk flytta ut fra bygda, kunne de kanskje gå over til et navn etter storgården som bruket hørte under, eller til navn på området, grenda eller øya. Øya *Hanke* og *Hankø* er eksempel i tabell 1.

Kvinnene brukte dels sine egne etternavn, eller de tok over det eller de etternavna som mannen brukte. Det egne navnet kunne være farens fornavn med sen- eller datter-ending, dvs. som ekte patronym. Eller det kunne være farens patronym, dvs. farfarens fornavn med sen-ending. Eller de tok bruksnavn som etternavn.

I kirkebøker ble gjerne de fleste menn og kvinner på landsbygda oppført med sine ekte patronym fram til 1923-loven. Dette skilte seg altså ofte fra den praktiske bruken ellers. I kirkebøker førte en dessuten navn på bosted etter resten av navnet. Dette er det vanlig å regne som adresse, og ikke som etternavn, slik som i adresse-kolonnen i tabell 1.

I byene ble arvelige etternavn i stor grad tatt i bruk i andre halvdel av 1800-tallet, dels tidligere i høyere sosiale lag. Folk flest hadde ofte arvelige sen-navn, men skifta òg en god del, som nevnt ovenfor.

Navn for samme person ble skrevet på forskjellige måter, både av dem sjøl og av andre som registrerte navn. Det var i praksis ofte ikke etablert faste stavemåter. Skrivevarianter er vist i tabell 1. Tilsvarende gjelder for samiske og kvenske navn.

2.2. Godkjenning av etternavn nå

I forarbeida til loven og i det første rundskrivet fra JD er det ikke beskrevet hvordan en skal bestemme hva som er etternavn fra tida før faste etternavn. JDs oppfatning er at dette må praksis i konkrete saker avklare.

Alle etternavna som tidligere generasjoner kan ha brukt, vil ikke uten videre kunne godkjennes. Sannsynligvis vil det bli lagt vekt på at bruken ikke har vært kortvarig eller tilfeldig. Det vil si krav om stabil navnebruk over ei viss tid. Bruk i offentlige dokumenter vil sannsynligvis få mer vekt enn privat bruk. Det vil si at det er rimelig å bruke kriterier som likner dem for godkjenning av navn på

gårdsbruk som etternavn (jf. Ot.prp. nr. 31, pkt. 5.7 og pkt. 11 (om § 4 1. ledd pkt. 8), og Utne 2002a).

I praksis innebærer det at en helst må ha bevis for at personen er oppført med navnet i offentlige dokumenter, f.eks. i kirkebøker, fødselsregister (ført av prestene), skjøter, pantebrev, skoleprotokoller, adressebøker og telefonkataloger. Folkeregister ble innført over hele landet fra 1.1.1947, det første i Kristiania (Oslo) i 1905, og i alt 39 pr. oktober 1923 (Lundh 1924, s. 38).

Men vi har å gjøre med en navnebruk som ofte kan være dårlig dokumentert skriftlig. Noen personer kan være ført opp med patronym i kirkebøker og ikke forekomme i andre offentlige dokumenter. Samtidig kan de være bortimot konsekvent ført opp med stedsnavn som etternavn når de er mottakere og avsendere av amerikabrev, eller i medlemslister. I slike tilfeller kan kanskje utstrakt privat bruk få betydning for avgjørelsen.

Godt dokumenterte skrivemåter kan en regne med å få godkjent sjøl om andre har navnet nå, f.eks. *Slevig*. Den moderne forma *Slevik* vil en kunne få fordi den ikke blir brukt av andre. Forma *Oxrød* vil en òg kunne få godkjent ut fra dokumentert bruk, sjøl om uttalen er lik *Oksrød* som andre har. Vi kan videre tenke oss at det for våre eksempelpersoner kan dokumenteres bruk av *Oxrød*, men at det mangler god nok dokumentasjon for forma *Oksrød*. Da vil vår tids søkere kunne få forma *Oksrød* med grunnlag i fornorsningsreglene i loven, dvs. til gjeldende rettskriving (§ 6 1 ledd).

Vi kan forutsette at den uoffisielle forma *Klova* i tabell 1 ikke er skriftlig dokumentert fra bærernes levetid (og er dessuten konstruert for eksempelet). Men den vil kunne godkjennes fordi ingen andre har det som etternavn nå. Det kan altså godkjennes helt uavhengig av om en har tilknytning til det eller ikke, som såkalt «nytt» navn.

3. Mellomnavn

3.1. Tidligere bruk av mellomnavn

Termen «mellomnavn» ble innført med personnavnloven i 1964. Den omfatta ekte patro- og metronym (fellesterm: parentonym), etternavn fra før ekteskap, og mellom- og etternavn i de nærmest foregående generasjonene etter strenge regler. Før 1964 var slike navn formelt sett fornavn, sjøl om de ofte ble omtalt som «mellomnavn».

Ved overføring av gamle folkeregisterkort til dataregister de siste tiåra, har tidligere fornavn av etternavntype blitt til mellomnavn. I den prosessen var det utseende som etternavn og ikke 1964-lovens definisjon som var avgjørende, slik at folk kunne få mellomnavn som ikke oppfylte krava i 1964-loven.

I disse eldre registrene kan patronym og kvinners oppvekstnavn mangle sjøl om de ble brukt i praksis. Grunnen er at den første navneloven fra 1923 tillot slike navn foran etternavna uten at det var krav om registrering, verken i kirkebøker, fødselsregister eller folkeregister.

Før 1923 var praksisen svært fri for denne og annen navnebruk, uten at vi skal gå gjennom detaljene her. (Mellomnavnsskikker og -regler er omtalt i Utne 2001b og Utne 2002b.)

3.2. Godkjenning av mellomnavn nå

De eldre navnetypene som kan regnes som mellomnavn etter 2002-loven er:

- patronym, og evt. metronym (etter mora), når de ikke er etternavn
- kvinners etternavn før ekteskap
- en av foreldrenes etternavn
- et navn av etternavnstype som har gått i arv i familien i denne posisjonen, vanligvis etternavn fra en eldre grein av slekta

Slike navn er stort sett omregistrert til mellomnavn i folkeregisteret, men noen fins fortsatt som ekstra fornavn.

To typer mellomnavn, kan som nevnt, mangle: kvinners tidligere etternavn og patronym for begge kjønn. Dersom kvinner har brukt sitt tidligere etternavn i denne posisjonen uten at det står i folkeregisteret, kan navnet gjerne dokumenteres som tidligere etternavn for henne eller hennes foreldre. Dersom et patronym har vært brukt som ekstra fornavn uten å stå i folkeregisteret eller i kirkelige attester, bør det være rimelig å bruke privat dokumentasjon. (Jf. Utne 2002b, s. 14.)

Tre andre typer mellomnavn kan en ikke regne med å få godkjent. En type er patronym fra eldre generasjoner brukt for motsatt kjønn. Særlig vil navn med datter-ending passe dårlig for gutter. Navnelovens § 10 1. ledd (= 1. avsn.) om «[a]lminnelige begrensninger» kan være aktuell i slike tilfeller. En annen type er et initial (forbokstav) etter farens fornavn, dvs. et forkorta patronym. Det blir ikke oppfatta som navn, f.eks. «W.». En tredje type er konstruerte navn som likner etternavn. Når navna ikke har etternavnsopphav og heller ikke blir brukt som etternavn, er det rimelig å regne dem som virkelige fornavn.

4. Referanser

Lundh, H. 1924: *Navneloven av 9 februar 1923. Med innledning og kommentar.* Kra.

Ot.prp. nr. 31 = Odelstingsproposisjon nr. 31 (2001–2002): *Om lov om personnavn (navneloven).*

Utne, I. 2001a: Utviklinga av slektsnavn i Norge, med særlig vekt på sen-navn. *Genealogen* nr. 2/2001, s. 13–26.

Utne, I. 2001b: Fornamn som er like etternamn. *Namn og Nemne* nr. 18, s. 79–98.

Utne, I. 2002a: Navn på gårdsbruk som etternavn. *Nytt om namn* nr. 35, s. 14–21.

Manus, til trykking i *Nytt om navn* nr. 37, Oslo 2003.

Utne, I. 2002b: Gifte kvinners etternavn, slektsnavn og mellomnavn.
Genealogen nr. 2/2002, s. 5–19.

lnr	opphav til navn	for- navn	etternavn		adresse
			navn	fk	
1	patronym, -datter	Karen	Kjønigsdatter	0	Krosnæs
2	patronym, -sen	Karen	Kjønigsen	64	Krosnæs
3	- " -, skrivevariant	Karen	Kjøniksen	175	Krosnes
4	1. oppvekst, til 12 år	Karen	Krosnæs	*2	
5	2. oppvekst, 12-20 år	Karen	Kjøniksen	175	Slevig
6	- " -, variant	Karen	Slevig	*3	
7	mannens patronym	Karen	Olavessen	20	Oxrød
8	osv. som etternavn i linje 10-20				
9	patronym, sen	Peder	Olavessen	20	Oxrød
10	sekundærpatronym	Peder	Wittussen	27	Oxrød
11	oppvekststed	Peder	Oxrød	*0	
12	- " -, skrivevariant	Peder	Oksrød	8	
13	1. bosted som gift	Peder	Wigene	6	
14	- " -, talemålsform	Peder	Klova	*0	
15	2. bosted som gift	Peder	Apalvik	10	
16	- " -, skrivevariant	Peder	Apalviken	*0	
17	områdenavn v. utflytting	Peder	Hanke	16	
18	- " -, skrivevariant	Peder	Hankø	12	
19	kombinasjon	Peder Wittussen	Hanke		
20	- " -, variant, initial	Peder W.	Hanke		

Tabell 1. Eksempler på navnebruk hos et tenkt tippoldeforeldrepar, Karen og Peder.

lnr = linjenummer. fk-kolonnen inneholder viser antall etternavnsbærere pr. 1.1.2002 iflg. Statistisk sentralbyrå, www.ssb.no/navn. Tall merka med stjerne (*) er antall oppføringer i skattelistingene for navn der frekvens ikke er oppgitt hos SSB. Skattelistingene fins på flere avisers nettsider, bl.a. hos Bergens Tidende, www.bt.no.

Ivar Utne
ivar.utne@nor.uib.no